

**2010 VAKIF MEDENİYETİ İSTANBUL YILI VE
VAKIFLAR HAFTASI ETKİNLİKLERİ**

Sahibi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına
Dr. Adnan ERTEM

Yayın Koordinatörü

Aydın SEÇKİN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Cuma ATABAY

Editör

Adem ŞAHİN
Mehmet KURTOĞLU

Sertifika No: 16651

İSBN: 978-975-19-5026-0

Yayın Kurulu

Aydın SEÇKİN (Genel Müdür Yrd.)
Burhan ERSOY (Genel Müdür Yrd.)
Ali HÜRATA (Genel Müdür Yrd.)

İçerik Organizasyon

Arif İLHAN
Halil İbrahim SEZER

Tashih

Ahmet KILIÇ
Emrullah YILMAZ
Ayşegül KÖKLÜ

Ön Kapak Fotoğrafı

Hatice EZGİ

Arka Kapak Fotoğrafı

Lokman KARAÇUHA

**T.C. BAŞBAKANLIK
VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ**

Milli Müdafa Cad. No: 20

Kızılay / ANKARA

Tel: 0312 415 50 00

www.vgm.gov.tr

ANKARA - 2011

Özet

Osmanlı mimarisinde tipolojik anlamda yeni bir yapı tipi olarak karşımıza çıkan şifahaneler vakıf yoluyla kurulan sağlık ve sosyal yardım amaçlı kuruluşlardır.

16. yüzyıl klasik Osmanlı mimarisini tepe noktasına erdiren Mimar Sinan'ın İstanbul'a kazandırdığı şifahaneler ve bir tıp medresesi bu makalede mimari konsept yönünden ele alınmıştır.

İstanbul'da yer alan bu örneklerin genel değerlendirmesinde ortak özellikleri belirtilmeye çalışılmıştır.

Abstract

The Süleymaniye complex, the Haseki Complex and the Atik Valide Complex were built by architect Sinan in 16 th century.

These three complexes have the hospitals too They were designed on geometrical orders. They had common architectural properties too.

Common properties and design rules were researched in this paper.

Giriş

Şifahaneler toplumun kültürel yapısını yansıtan sosyal devlet anlayışı içinde yer alan insan sağlığı ile ilgili hastaya hizmet veren kuruluşlar olarak medreselerin yanında yer almıştır.

Bu yapılara;

Darüşşifa, Şifahane, Maristan, Darüssıhha, Darülafiye, Darültıp, Bimaristan, Memenülistirahe'de denilmektedir

Bu müesseselerde dil, din, ırk ayırt edilmeden eğitim, sağlık hizmetleri ve ilaçlar vakıf düzeni içinde verilmekteydi.

Darüşşifalar medrese plan şemasının bir türevi olarak üretilip genellikle külliye içinde yer almaktaydı.

Külliye cami çevresinde yapılan medrese, türbe, sübyan mektebi, tabhane gibi

yapılardan oluşan yapı kompleksidir.16. yüzyılda şifahaneler bu komplekslerin birer ögesi olmuştur. Sinan kubbeli strüktüre kazandırılan yeni ifade ile mimariyi evrenselliğe ulaştırmıştır. Sinan strüktürü mimarinin hizmetinde kullanmıştır. Şifahanelerinde bu biçimlendirmenin küçük ölçekte tekrarlandığı görülür. Kubbeli strüktürün tüm varyasyonlarını denemiştir.

Şifahaneler klasik Osmanlı medrese tipolojisinin uzun eksen paralelinde tekrarı mantığına dayanır.

1-) Süleymaniye Şifahanesi (1550-1557)

Kanuni Sultan Süleyman tarafından Sinan'a yaptırılmıştır. Fatih'in inşa ettirdiği sonradan yanan eski saray arsasındadır. Tıp medresesinin karşısında revaklı iki avludan oluşur.

Külliye merkezinde cami çevresinde sübyan mektebi, 4 medrese, darülahadis, darülkura, darüşşifa, darühane(eczane), imaret, kütüphane, sebil, tabhane, hamam, 36 göz dükkândan meydana gelmiştir.

Tıp medresesinde 11 oda vardır. Bugünkü Süleymaniye Doğumevi'nin bulunduğu yerdedir. Hastane bugün öğrenci yurdu olarak kullanılmaktadır. Evvel Ve Sani medreselerinin devamı olan bu yapı özgünlüğünü yitirmiştir.

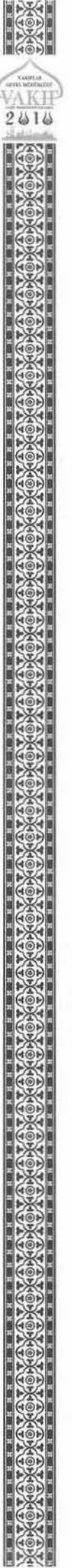
Şifahanenin alt kısmında bir sıra kemerli dükkân vardır.

Şifahane sokağına açılan üst katında ortadaki havuzu saran revakların ardında odaları olan 2 avlu vardır. Dış avluda idari odalar, iç avluda ise hasta odaları ve hamam, bodrumda ise akıl hastaları için odalar vardır.

Sinan'ın revaklı hücreli tek derslikli medrese tipolojisinde, revakların avluya uzaması, revağın dershaneye bakan bölümünün bir tür evyan veya yazlık sofa olarak kullanılması, sofanın iki taraftan girilen yeni bölümlerin düzenlenmesi getirilen yeniliklerdir.

Tıp medresesi ise mimari düzen açısından dükkânlar üzerinde yer alıp, Tiryaki Çarşısı cephesini oluşturmaktadır.

01.03.1552 tarihli bir hükümde "Haliye Saray-ı Atikte bina olunan İmaret-i Amire'de tımarhane dahi

olunmak emrim olmuştur, buyurdum ki tımarhane yerin tedarikidüp ne veçhile tedarik ettiğimiz arz eylesiz" denmektedir.

Şifahane sokağından girilen avlunun etrafı revakla çevrilidir.

İki yanda kubbeli mekânlar doktor, yönetici ve poliklinik olarak kullanılır, orta büyük mekân ocaklı bir yemek yeridir.

2. avlu etrafındaki kubbeli odalar hastalar içindir, bir de hamam vardır. Buda beslenmeye ve hijyene verilen önemi gösterir. 2. Kapı doktor kapısıdır.

Asabiye servisinde müzikle tedavi mevcuttur. 1805'de kolera tecrit hanesi olarak kullanılmıştır. 1858'de Dr. Mongeri burada Başhekimlik yapmıştır. Tıp eğitimi yapılan Osmanlı mimarisinde 2. İstanbul'da ise tek örnektir.

Şifahane imaretten dar bir yolla ayrılır. İki paralel avlu etrafında düzenlenmiştir. Revaklı iç avlu etrafında ise hasta hücreleri vardır. Küçük dış avlu etrafında poliklinik olan ve ilaç verilen odalar vardır. Haliç'e bakan cephe ise meyilden dolayı iki katlıdır. Bodrumdaki iki avlu arasındaki revak altında akıl hastaları için bir oda ve eczane vardır.

Şifahane sokağı ile Tiryakiler Çarşısının kesiştiği köşede ise tıp medresesi yer alıyor. Bugün yerine Süleymaniye Doğumevi inşa edilmiştir. Tıp medresesi revaklı ve avlulu bir medresedir. Dokuz dikdörtgen mekân, asma katlı olarak tasarlanmıştır. Altta mangallı pencereleri ve kapı üstte ikişer dikdörtgen pencere vardır.

Süleymaniye Külliyesi ve Şifahanesi

2-) Haseki Şifahanesi (1538 – 1550)

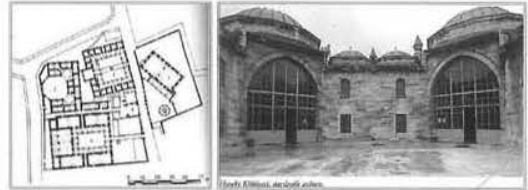
Kanuni Sultan Süleyman Haseki Caddesinin yanında yer alan bu külliyei Mimar Sinan'a yaptırmıştır. Cami, medrese, sübyan mektebi, imaret ve darüşşifadan ibarettir. Sinan medrese ile imaret arasına 24x34.8m boyutlarında bir şifahane yapmıştır.

17. yüzyılda Ayvansaray'ı "Dar-ı Şifa nafi-inas-ı Cihan" kitabesini aydınlatmıştır.

- Haseki Darüşşifası - 1679
- Haseki Sultan Darüşşifası - 1843
- Haseki Bimarhanesi - 1844
- Haseki Nisa Hastanesi - 1870 olarak kullanılmıştır.

Plan düzeni; Bu yapıda ilk kez koğuş sistemi kurulmuştur. Bu koğuşlara eyvanlarla geçilir. Sekizgen merkezi avlu kubbeli odalarla çevrilmiştir. İkişer kubbe ile örtülü dikdörtgen odalarda iki katlı pencereler mevcuttur. 12 odanın hepsinde bir ocak bulunmaktadır. İkişer tek kubbeli kare diğerleri ikişer kubbeli dikdörtgendir. Tonoz örtülü kapıyla sekizgen avluya girilir. Batısında beşik tonozlu biri kare diğeri dikdörtgen 2 oda vardır. 1551 tarihli vakfiyene göre 28 kişi görev yapar. Tam teşekküllü bir hastane olarak çalışmıştır. Birbirleriyle açılış yapan binaların aralarındaki dar geçit ve boşluklar organik bir tasarım ve zengin perspektifler oluşturmaktadır.

Depremler sonucu önce darülaceze daha sonra kadın mahkûmlara ve kimsesiz kadınlara verilmiş daha sonra ise yerine Haseki Hastanesi inşa edilmiştir. 1894'e kadar zührevi hastalıklar kadın ıslahhanesi, tutukevi gibi fonksiyonları yerine getirmiştir. 1894 deprem ve 1918 yangınından sonra Haseki Hastanesine ek olarak poliklinik olarak hizmet vermiştir.

Haseki Külliyesi ve Şifahanesi

3-) Toptaşı Bimarhanesi - Atik Valide Şifahanesi (1570 – 1583)

Sinan'ın tek yapı olarak yaptığı bir başka şifahane ise Üsküdar'da Atik Valide Darüşşifasıdır. Sultan 2. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan tarafından yaptırılmıştır. Meyilli bir arazide inşa edilmiştir. Külliye cami, medeni sübyan mektebi, hankah, darülkurra, darülhane, tabhane, imaret ve hamam vardır. Bu darüşşifa Atik Valide külliyesinde cami, medrese ve kervansaray, imaret, tabhane platformlarının bir köşesinde yer almaktadır. Bu yapıda da revaklı iki kademeli bir avlu etrafındaki kubbeli odalarda sağlık ocağı hizmeti verilirdi. Müstakil bir hamamı da mevcuttur. 3.

Selim (1789 – 1807) devrinde Nizam-ı Cedid kışlası olarak kullanılmıştır. Revaklı avlu etrafına hasta odaları, mutfak, hamam, çamaşırılık ve mescit yerleştirilmiştir.

19. yüzyıla kadar akıl hastalarının bulunduğu Toptaşı Bimarhanesi olarak hizmet vermiştir. 1977'den sonra Üsküdar İmam Hatip Lisesi olmuştur. Dr. Mongeri buraya da başhekim olmuş. Dr. Castrol'de onun yardımcılığını yapmıştır. Yakın zamanlarda kubbelerin yerini ikinci kat ve taş avlunun betona döndürülmesiyle yapının Klasik Osmanlı Sinan özelliği de yitirilmiştir.

Darülhadis, darülkurra, imaret ve darüşşifa yapının batısında bitişik yapı kitlesinde yer almaktadır. Darüşşifa ve imaret yapı kitlesi ayrıdır. Darüşşifa sokağa açılır. Mescid, mutfak, hamam, çamaşırılık bölümleri vardır. Kuzeyde yay kemerli bir kapı ile sivri kemerli revaklarla çevrili tonoz örtülü avluya açılır. Kapıları avluya açılan kubbeli odaları vardır. 1582 tarihli vakfiyesinde 22 kişi görev yaptığı anlaşılmaktadır.

Atik Valide Şifahanesi

4-Sonuç

Sinan'ın ilk yaptığı hastane Manisa Hafsa Sultan Şifahanesidir(1539). Bu yapı kare planlı ve revaksızdır. Selçuklu etkisindedir.

16. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu İstanbul'unda ise Sinan bir adet Tıp medresesi ve Haseki, Süleymaniye ve Atik Valide Şifahanelerini planlamıştır. Bu binalarda, Merkezi yerleşim kare plana oturan kubbelerin tekrarı, geleneksel mekan ve strüktür beraber çözümlenmiştir.

Geometrik bir düzen içinde birbirinin tekrarı olan kare ve dikdörtgen içinde ocağı bulunan odalar ve revaklı avlulara açılan sofa ve eyvanlar şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Haseki Külliyesindeki şifahanedeki sekizgen avlu yine bir modüller tekrarı ile

tamamlanmıştır. Buyapı mekan organizasyonu ve mekan tasarımı bakımından olağanüstüdür.

Cephelerde ikisıra pencere, sivri kemerli kapılar, kubbe ve tonozlar Klasik Osmanlı mimarisinin ana özelliklerini taşımaktadır.

Yapı girişlerinde, dış revaklarda geniş saçaklar, cephelerdeki doluluk ve boşluklar belli bir modülün tekrarıdır.

16. yüzyıl külliyelerinde Sinan; endüstrileşmiş tasarım ve modüler koordinasyona uygun

Plan organizasyonlarına imza atmıştır.

Günümüzde de deprem kuşağında yer alan ülkemizde; ilçe sağlık binalarında modüler plan şemalar, hem hızlı yapım için hem deprem ve deprem sonrası acil gereksinimler için rasyonel olacaktır.

Kaynaklar:

Kuban, D: Kent ve Mimarlı Üzerine İstanbul Yazıları YEM 1998

Sarı, N, Erke, Ü: Ülker Erke'nin Yorum ve Fırçasıyla Türkiye'de Tarihi Sağlık Kurumları ISHM 2002

Demircanlı, Y: İstanbul Mimarisi için Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi Vakıflar Gen. Md. Yay. Ank

The Style of Sinan's Domed Structures Mugarnes, An Annual on Islamic Art and Architecture, 4 1987

Kürkçüoğlu, K.E: Süleymaniye Vakfiyesi Ankara 1962

Kuran, A: Mimar Sinan İstanbul 1986

Aslanapa, O: Osmanlı Devri Mimarisi İstanbul 1986

Cantay, G: Osmanlı Külliyelerinin Kuruluşu Ankara 2002

Cantay, G: Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları Ankara 1992

Şahsuvaroğlu, N. Bedi: İstanbul'da 500 Yıllık Sağlık Hayatımız İstanbul 1953

Ertürk K.İ: Türkiye'de Sağlık Binalarında Endüstrileşmiş Tasarım Doktora Tezi İTÜ İstanbul 1991

Günay, R. Sinan'ın İstanbul'u YEM 2006

